

Kortere anmeldelser

DANIEL BOORSTIN: De gjorde verden større I-III. Kbh., Politikens forlag 1992-93. 502, 333 og 432 s., ill. kr 1197.-.

Daniel Boorstin (tidl. chef for Library of Congress) havde indtil 1983, da det her omtalte værk udkom i USA (under den måske mere præcise titel 'The Discoverers') udelukkende beskæftiget sig med USA's historie; han havde skrevet adskillige værker, som havde vakt opsigt, og som – ifølge forlagets pressemeddelelse – havde været så vægtige og velskrevne, at de havde indbragt ham en »lang række fornemme priser«.

Historiografisk tilhører han (med Inga Flotos ord; Historie (1985), s. 161 f.) den pluralistiske eller holdningskomplekse tidsalder i amerikansk historieforskning efter den anden verdenskrig. En hovedlinie i hans arbejder har været betoningen af det unike i den amerikanske republiks historie: at amerikanerne har klaret sig – ganske godt – igennem ved pragmatiske løsninger, ikke som Europa havde gennemløbet en kompleks historie, der havde nødvendiggjort teoretiske eller metafysiske begrundede systemer.

Vurderingen af det nye værk må naturligvis tage hensyn til, at det er både populariserende og syntesesøgende, selvom Boorstin ikke selv har leveret noget egentligt program. På sin vis indeholder værket en invertering af de tidligere ved netop at beskæftige sig overvejende med Europas lange og tornefyldte vej mod tinderne – det unike i den europæiske (og asiatiske) historie; den indre, menneskelige, materielle og kulturelle vækst, fulgt af europæernes opdagelse af oceanerne og de indtil da ukendte kontinenter.

Kun middelalderens traditionsbundethed og religiøst begrundede kosmologi, der trællebandt enhver individuel udfoldelse, finder ikke nåde for forfatterens øjne. Den fordømmes som en århundredelang tornerosesøvn, og kun enkeltindivider, der – som Marco Polo – ikke lod sig kue af de bånd, der hindrede den naturlige, menneskelige erkendelses- og udfoldelsestrang, får lovord med på vejen.

Og vejen ud af stagnationen blev lang og pinefuld, indtil i hvert fald 1600-tallet bundet af traditionalisme og fordomme på begge sider af 'konfessionstæppet'. Boorstin fremhæver, at mange af de nyskabelser, der foregreb 1600-tallets empiriske naturvidenskab, i virkeligheden beroede på overvejelser og spekulationer snarere end på empirisk iagttagelse. Det gjaldt især Kopernicus' opgør med det ptolemaiske verdensbillede. Selvom Tyge Brahe, Johs. Kepler og Galilei i stigende grad kunne bygge på iagttagelser (og efterhånden bedre instrumenter), fastholdt Brahe (empirisk begrundet) Ptolemaios' verdenssystem, og selv Kepler og Galilei havde vanskeligt ved at opgive kosmologien. Endelig fremhæves det, at det snarest er eksperimenter, der fører til den naturvidenskabelige empiri, fuldt udfoldet hos Isaac Newton.

Fremstillingen er skrevet med udelt og velopløst entusiasme, stundom måske

endda lige sangvinsk nok, men den er altid fængslende. Værket præges trods forfatterens aversioner mod middelalderen af ubefængt optimisme, men det er samtidig uhyre individualiserende, personfikseret, om man vil. Blot et enkelt eksempel: Forfatteren fremhæver gang på gang Christoffer Columbus' begrænsninger – trods godt sømandskab – på bekostning af Amerigo Vespuccis fordomsfrihed og vidsyn.

Førstebindet, hvis undertitel lyder 'Tiden, jorden og oceanerne', diskuterer på fremragende vis menneskenes ihærdige anstrengelser for at komme til rette med tid og rum på en praktisk måde, som kunne opfylde høstårets og gradvis også andre behov på den mest hensigtsmæssige måde. Dvs. opstille kronologiske systemer og frembringe måleinstrumenter og skaffe sig geografiske og astronomiske hjælpemidler: altsammen jo forudsætninger for at skabe ikke blot en anvendelig, dagligdags tidsmåling, men også navigationsinstrumenter, der gjorde det muligt at tage oceanerne i besiddelse.

Andetbindet, 'Naturen' – ligeledes meget fascinerende – behandler som nævnt naturvidenskaberne, lægevidenskabens frigørelse fra Galens tyranni (med Vesalius og Harvey som nøglepersoner) og naturerkendelsens lange vej fra overvejelse og eksperimenter til empiri og dens sejge kamp mod irrationalisme og traditionalisme. Trediebindet – 'Samfundet' – er nok værkets svageste. Selvom hensigten synes at være menneskesamfundets kamp for at få orden på sin oprindelse og fortid og på sine samfundsproblemer, virker det meget kaleidoskopisk. Det diskuterer en række historiske, arkæologiske, naturvidenskabelige og samfundsmæssige emner uden altfor megen systematisk sammenhæng.

Fremstillingen bygger på et enormt opbud af litteratur, overvejende engelsksproget, og titlerne ledsages altid af en kort, personlig kommentar: i alt 44 sider tæt pakket med bogtitler. De danske udgivere, Erik Hinge Christensen og Axel Andersen, har som regel gjort opmærksom på det, når der foreligger oversættelser til skandinaviske sprog, men har også givet selvstændige, supplerende henvisninger. Kun en enkelt – noget ugalant – fejltagelse (snarest forfatterens) har sneget sig ind: den fine engelske idéhistoriker, Dame Frances Yates figurerer i hankøn.

Forlaget har utvivlsomt truffet et godt valg. Værket giver læserne en historikers lødige popularisering og synteseforsøg; og selv professionelle historikere kan blive klogere, dels fordi de færreste af dem længere vil være istand til at beherske så stort et emneområde og stof, dels fordi værket indeholder mange gode iagttagelser og indsigter. Dertil må føjes, at illustrationsmaterialet er fremragende og velvalgt, næsten for overvældende. Trist kun, at prisen er så pebret, at værket meget vel kan ende som standard-jubilæumsgave.

E. Ladewig Petersen

Festskrift til Hans Stiesdal på 70-årsdagen 6. maj 1992. Red. Jan Kock, Rikke Agnete Olsen og Jens Velle. Hikuin 19. Højbjerg. Forlaget Hikuin. 1992. 228 s., ill. kr. 150. Med engelske summaries.

Dette bind af Hikuin er tilegnet Hans Stiesdal på hans 70-årsdag. Bogen er en kærlighedserklæring fra ældre og yngre kolleger og elever, sammenfattet af *Fritze Lindahl* i indledningsafsnittet (Denne bog handler om borgel!), der med rette